

De wereld van de natte duinvallei (4)

TERUGKEER VAN DE NATTE DUINVALLEI

Dick Melman en Han Runhaar

De vorige aflevering van 'de wereld van de natte duinvallei' (Duin 87/4) werd aangekondigd als het slot van deze serie. We zijn toen geëindigd met een beschrijving van de verdroging van oorspronkelijk natte duinvalleien in de vastelandsduinen, gevolgd door infiltratie met voedselrijk water. Door de redactie zijn we er terecht op gewezen dat dit niet het einde van het verhaal is, omdat er ontwikkelingen gaande zijn om te komen tot een herstel van de vroegere duinvalleien en duinvallei-vegetaties. Daarom komen we hier met ècht de laatste aflevering in deze serie: de terugkeer van de natte duinvallei.

Naarmate in de vastelandsduinen de voor plantengroei nadelige effecten van duininfiltratie steeds duidelijker werden nam ook het protest van de natuurbeschermers toe. Het was de Werkgroep Waterwinning, voorloper van de huidige Stichting Duinbehoud, die de eerste protesten tegen een steeds maar toenemend gebruik van de duinen voor waterwinningsdoeleinden liet horen. De studie van de TNO-duinvalleiengroep toonde in 1979 vervolgens aan, hoe groot de negatieve effecten van de waterwinning waren in het gehele Nederlandse duingebied. Vanuit de waterwinwereld werd aanvankelijk sceptisch op de bezwaren gereageerd: 'zijn het niet juist de waterleidingbedrijven die zorgen voor de bescherming en een goed beheer van de duinen, en is schoon en betrouwbaar drinkwater geen basisbehoefte voor iedereen?' waren veelgenoemde argumenten tegen de roep om het verminderen van de druk van de waterwinning op de duinen.

Alternatieven voor duininfiltratie

Voor de natuurbeschermers vormden de uitkomsten van een onderzoek naar mogelijke alternatieven voor duinwaterwinning, het 'Integraal Onderzoek Drinkwatervoorziening Zuid-Holland' (IODZH) in 1983 een belangrijke steun in de rug. Verontrust door de protesten van natuurbeschermers hadden rijk en provincie laten onderzoeken wat een voorgenomen verdubbeling van de winningscapaciteit voor de Zuid-Hollandse duinen zou betekenen en welke alternatieven daarvoor waren. Uit dit onderzoek kwam niet alleen naar voren dat een verdere uitbreiding van de oppervlaktewaterwinning in de duinen zeer schadelijk zou zijn voor dit zeer waardevolle natuurgebied, maar tevens dat uitbreiding onnodig was: er waren voldoende alternatieven voorhanden. Tot die alternatieven behoorden onder meer het gebruik maken van de overcapaciteit van het Rotterdamse waterleidingbedrijf en het ontwik-

kelen van nieuwe technieken zoals diepteinfiltratie. Bij deze techniek wordt het te zuiveren water in de diepe ondergrond gebracht. Dit moet bij voorkeur onder een afsluitende kleilaag gebeuren, zodat de waterhuishouding aan het oppervlak (waar de planten hun wortels hebben) ongestoord kan blijven. Deze techniek zou in verschillende duingebieden toepasbaar zijn. (Voor een uitgebreider overzicht van alternatieven zie o.a. Duin '81-2; '81-4; '83-3; '86-1; '87-1/2).

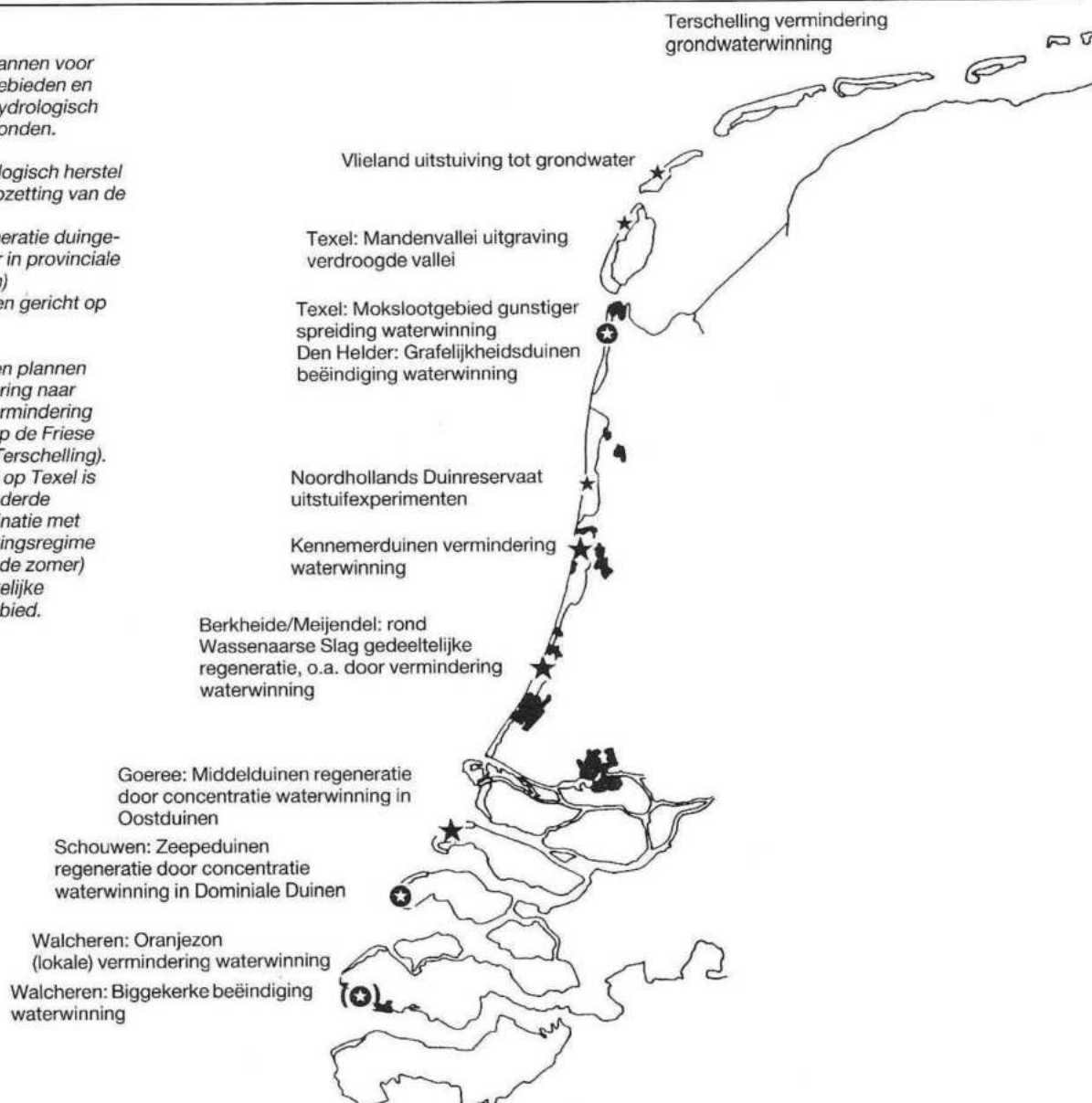

Fietspad bij Den Helder (naar dia: Han Runhaar)

Fig. 1. Overzicht van plannen voor herstel van natte duingebieden en gebieden waar reeds hydrologisch herstel heeft plaatsgevonden.

- Gerealiseerd hydrologisch herstel na beëindiging/stopzetting van de waterwinning
- ★ Plannen voor regeneratie duingebieden (onder meer in provinciale grondwaterplannen)
- * Lokale experimenten gericht op regeneratie

Naast hier weergegeven plannen zijn er studies in uitvoering naar mogelijkheden voor vermindering van de waterwinning op de Friese waddeneilanden (o.a. Terschelling). In het Mokslootgebied op Texel is sprake van een verminderde waterwinning in combinatie met een gunstiger onttrekkingsregime (minder onttrekking in de zomer) gericht op een gedeeltelijke regeneratie van het gebied.

Plannen voor regeneratie van natte duinvalleien

De gedachte begon veld te winnen dat het mogelijk moest zijn de wereld van de vroeger zo rijke natte duinvalleien ten minste gedeeltelijk te herstellen, zonder dat een goede watervoorziening in gevaar zou komen. Zo organiseerde de Stichting Duinbehoud in 1984 een drukbezochte studiedag 'terugkeer vochtige duinvalleien'. En ook in het overheidsbeleid werd regeneratie, zoals de officiële term luidt, opgevoerd als een van de belangrijke beleidsdoelen voor de duinen.

De resultaten van het IODZH deden de provincie Zuid-Holland besluiten om te streven naar een vermindering van oppervlakteinfiltratie in de duinen. Deze vermindering zou vervolgens natuurwinst in de zo getergde vochtige valleien kunnen opleveren. Tot de Zuid-Hollandse gebieden die hiervoor in aanmerking komen behoren de Zilk (zuidelijk deel van de Luchterduinen) en delen van Berkheide en Meijndel (rond de Wassenaarse Slag). Ook in de provincies Noord-Holland en Zeeland bestaan inmiddels plannen voor regeneratie van verdroogde duingebieden (zie fig. 1.).

Problemen bij herstel

Waar en hoe het mogelijk is te komen tot een herstel van de vroegere natte duinvalleien en bijbehorende planten- en dierenwereld is nog niet helemaal duidelijk.

In de eerste plaats lijkt het niet overal mogelijk de oude grondwaterstand terug te krijgen. Soms zijn de duinen namelijk smaller geworden, of stroomt het water versneld af door lagere peilen in de achterliggende polders. Ook vormen op sommige plaatsen aangeplante dennebossen een probleem, omdat ze veel van het regenwater opvangen en weer verdampen. Ook als het wel mogelijk is om de vroegere grondwaterstand terug te krijgen kan het nog lang duren voordat de natuur zich volledig hersteld heeft. Zo is het denkbaar dat in veel valleien geen zaad meer aanwezig is van de vroeger voorkomende soorten. Bovendien zullen duinrietstapjten en struwelen, die vaak in verdroogde duinvalleien voorkomen, het opgroeien van de oorspronkelijke duinvalleisoorten belemmeren. In de huidige infiltratiegebieden speelt daarbij het probleem van verrijking met voedingsstoffen een belangrijke rol (zie Duin '87-4).

Uitgestoven duinvallei op Vlieland. Zal dit beeld in andere dungebieden terugkeren? (naar dia: Erik van 'Dijk)

Herstelbeheer noodzakelijk

In veel gevallen zal het daarom nodig zijn om door actief beheer het herstel te bevorderen. Mogelijkheden daartoe zijn onder meer:

- afplaggen, om de huidige begroeiing te verwijderen en daardoor nieuwe soorten een kans te geven zich te vestigen;
- afgraven, om een overmaat aan voedselrijk slib in de bovengrond te verwijderen, dan wel om het grondwater te bereiken indien het waterpeil onvoldoende is gestegen;
- uitstuiven, waardoor weer natuurlijke natte duinvalleien ontstaan; dit is met name belangrijk in gebieden waarin de grondwaterstand onvoldoende is gestegen om de oorspronkelijke duinvalleien weer onder water te zetten;
- maaien, om met het maaisel voedingsstoffen af te voeren en te zorgen voor een open vegetatie waarin nieuwe soorten zich makkelijk kunnen vestigen.
- beweiden (met paarden, pinken of schapen, zie o.a. Duin '86-4), een alternatief voor maaien, maar waarbij een meer gevarieerde structuur van de vegetatie kan ontstaan.

Welke methoden in welke situaties het meest geschikt zijn om herstel van soortenrijke natte duinvalleien te bespoedigen zal proefondervindelijk moeten blijken. Op dit punt wordt momenteel onderzoek uitgevoerd, onder meer in de duinen van Zuid-Kennemerland. Dergelijk onderzoek zal zich over een voldoende lange periode moeten uitstrekken. Ervaringen met het Grote Vogelmeer in Zuid-Kennemerland in de zestiger jaren hebben uitgewezen, dat een positieve ontwikkeling snel ongedaan gemaakt kan worden wanneer de omstandigheden weer ongunstig

worden (in dit geval: een verdere daling van de waterstand).

De eerste ervaringen

Ondertussen heeft zich in een aantal gebieden al een herstel van de vroegere grondwaterstand voorgedaan. Twee gebieden willen we hier noemen: de Grafelijkheidsduinen bij Den Helder en de Zeepeduinen op Schouwen. De vermindering of beëindiging van de waterwinning die hieraan ten grondslag lag was overigens in de eerste plaats uit zakelijke overwegingen en niet omwille van de natuurwaarde van de vochtige valleien. Het herstel van de waterstand voltrekt zich in deze gebieden verrassenderwijs veel sneller en veel vollediger dan werd verwacht. In Den Helder leidde de snelle grondwaterstijging zelfs tot wateroverlast: fietspaden staan regelmatig onder water en aangrenzende voetbalvelden worden drassig. Omdat het herstel van de waterstand zo snel ging, waren aan de situatie aangepaste beheersplannen niet eens tijdig gereed. Intussen is voor Schouwen een aangepast beheer ontwikkeld en is dit voor het gebied bij Den Helder in voorbereiding. Hoewel het nog te vroeg is om eenduidige conclusies te trekken, zijn de ontwikkelingen ten aanzien van de plantengroei positief te noemen. De terugkeer dan wel uitbreiding van soorten als Moeraswespenorchis, Klein Wintergroen, Rietorchis en Oeverkruid die zich op Schouwen voordoen mogen in dat opzicht spectaculair worden genoemd. We wachten verdere ontwikkelingen, met name van de regeneratie in de vastelandsduinen, met spanning af.

Drs. Th.C.P. Melman en Drs. J. Runhaar zijn medewerkers van het Centrum voor Milieukunde van de Rijksuniversiteit Leiden.